

«Trolli se ei ole poika leikki jos mie tartuttelen»

Frekventatiivijohdoksen kehittyminen adversatiiviseksi passiiviksi kveenissä pohjoissaamen kielikontaktin seurauksena

Derivatives ending in *ttele* are used with a passive meaning in the Kven dialects of Porsanger and Nordreisa. This use is a result of language contact with Sami. As in the Sami model of adversative passive, these Kven passive derivatives express an unfavorable event. They are used with a subject argument which has a semantic role as a patient or experiencer and an agent expressed in the allative case. However, not many verbs have gone through this semantic change. This semantic change illustrates innovative language use among bilinguals. Both second language learners, such as those described by Siitonen (1996) but also bilinguals interpret linguistic phenomena they encounter in one language based on the knowledge of languages they already know. However, while multilinguals create innovations, only those innovations that are accepted by the entire speech community become permanent.

Keywords: adversative passive, language contact, language change, Kven, Sami
Asiasanat: adversatiivinen passiivi, kielikontakti, kielenmuutos, kveeni, saame

1. Johdanto

Suomessa esiintyy taivutuspassiivin lisäksi monia muitakin passiivisia konstruktioita (Siitonen 1999; VISK § 1313). Näin on myös kveenissä, jossa passiivisten rakenteiden joukossa esiintyy passiivisesti käytetty kausatiivis-frekventatiivinen *ttele*-verbijohdos. Tämän kveenin kielen konstruktion arvellaan syntyneen pohjoissaamen kielen vaikutuksesta (Lindgren 1985).

Kielikontakti edellyttää monikielisiä kielenkäyttäjiä. Myös toisen kielen oppimisessa oppijan äidinkieli on aina yksi tekijä, joka vaikuttaa uuden kielen oppimiseen ja siinä esiintyvien rakenteiden analysointiin (Siitonen 1999: 28–30). Siitosen väitöskirjassa (1999) kuvaamien edistyneiden suomenkielen oppijoiden haasteena on suomen erilaisten passiivikonstruktioiden merkitysten erottaminen toisistaan. Tässä artikkelissa käsittelen kveenin ja pohjoissaamen kontakti-ilmiötä. Kielten sukulaisuus aiheuttaa, että monikielinen puhuja havaitsee yhtäläisyyksiä, joiden perusteella voi syntyä kielellisiä innovaatioita.

Kielenmuutos voi syntyä kielikontaktin seurauksena, mutta kielikontakti voi myös sysätä jo olemassaolevaa muutosta eteenpäin. Muutokseen vaikuttaa siis sekä kielenulkoiset että kielensisäiset motivaatiot (Booij 2005: 258). Kun esittelen kveenin passiivistunutta *ttele*-johdosta, pohdin paitsi pohjoissaamen mallin vaikutusta, myös mahdollisia kielensisäisiä syitä muutokseen.

Artikkelini vastaa seuraaviin kysymyksiin:

Mitä kielenulkoisia ja kielensisäisiä syitä on löydettävissä passiivistuneelle konstruktiolle kveenissä?

Mitä konstruktion syntyminen kertoo monikielisistä kielenkäyttäjistä?

Luku 2 esittelee aikaisempaa tutkimusta kveenin passiivista ja luku 3 passiivia erityisesti kielitypologian näkökulmasta. Samassa luvussa esittelen myös konstruktioiden merkitystä kielellisille muutoksille ja frekventatiivisen verbijohdoksen. Luku 4 esittelee aineiston ja metodin, ja luku 5 aineiston analyysin. Samassa luvussa pohdin, millaiset syyt ovat vaikuttaneet kveenin kielessä esiintyvän passiivikonstruktion syntymiseen. Pohdin erityisesti monikielisiä kielenkäyttäjiä kielellisen innovaation lähteenä luvussa 6. Luku 7 on artikkelin tiivistelmä.

2. Aikaisempi tutkimus

Kuten suomessa, kveenissäkin verbin taivutuksessa esiintyy yksipersonainen passiivimuoto, joka viittaa epämääräiseen persoonaan. Esimerkkejä tällaisen passiivin käytöstä kveenissä esittää jo Beronka (1921: 66).

- 1) Aprillissa lähethän pyythön. (Vesisaari). ‘Huhtikuussa lähdetään (kalan) pyyntiin.’¹

---

¹ Esimerkkien käännökset suomeksi ovat kirjoittajan.

Yksipersonaisen passiivimuodon rinnalla on käytössä myös muunlaisia passiivisia rakenteita. Beronka (1921:65–67) esittää muiden rakenteiden syntymisen syyksi sen, että yksipersonaista passiivia käytetään Ruijan murteissa myös aktiivisissa persoonamuodoissa, erityisesti monikon 3. persoonan indikatiivissa, mutta myös monikon 1. persoonan imperatiivissa. Norjan kielen passiivin vaikutus Beronkan mukaan näkyy siinä, että kveenit käänsivät norjan passiivin käyttämällä monipersonaista passiivia tulla + passiivin 2. partisiippi translatiivissa. Esimerkiksi norjankielinen ilmaus *hvo som tror og blir døpt* (nykynorjaksi *den som tror og blir døpt*) käännettiin kveeniksi ‘joka uskoo ja tulee kastetuksi’ (mts. 67, ks. myös VISK § 1331).

Erityisesti Porsangin kveenimurteessa on yksipersonaisen passiivin lisäksi käytössä suomen kielestä poikkeava monipersonainen passiivi-ilmaus tyyppiä *lintu ammuttellee*, jota siellä käytetään *lintu ammuthaan* ilmauksen rinnalla (Beronka 1921: 67). Vaikka nämä molemmat kveenin passiivi-ilmaukset Beronkan mukaan vastaavat norjankielistä passiivia ‘fuglen blir skudd’, hän kuitenkin esittää, että *lintu ammuttellee* konstruktion mallina on ollut pohjoispohjoissaamen *tállât*-konstruktio. Beronka toteaa, että ilmiö on nuori, joten se ei vielä ole täysin korvannut aikaisempaa passiivia. Konstruktioon voi liittyä myös agentti, joka on allatiivissa: *Mie purettelin koirale* ‘Koira puri minua’. (Beronka (1921: 46, 67.)

Lindgren (1985) kuitenkin torjuu Beronkan käsityksen siitä, että tällainen konstruktio olisi syntynyt kveeniin sen vuoksi, että passiivisia muotoja käytetään myös aktiivisina muotoina. Kontakti norjaan ei sekään ole syy monipersonaisen *lintu ammuttelee* passiivin syntyyn – vaikka konstruktio muistuttaakin indoeurooppalaisten kielten agentillista passiivia – seuraavista syistä: Tällaista passiivimuotoa esiintyy myös Suomen puolella pohjoissaamen ja suomen kontaktialueilla, vaikka nämä alueet eivät ole olleet kosketuksissa norjan kanssa. Lindgrenin kveeninkieliset informantit eivät koskaan kääntäneet norjalaista passiivia käyttämällä tätä konstruktiota. Muoto selitty Lindgrenin mukaan pohjoissaamen kontaktin avulla.

3. Passiivikonstruktio ja konstruktiorfologia

Käsittelen tässä luvussa ensin passiivia luvussa 3.1. Luvussa 3.2. esittelen käsitteen *konstruktio* sananmuodostuksen yhteydessä ja esittelen myös konstruktioiden merkitystä kielelliselle muutokselle. Luvussa 3.3. esittelen frekventatiivisen verbijohdoksen.

3.1. Passiivi ja passiiviset rakenteet

3.1.1. Passiivin prototyyppi ja suomen kielen passiivi

Passiivin prototyyppiksi esitetään usein indoeurooppalaisista kielistä tuttu passiivi. Verrattuna vastaavaan aktiivilauseeseen passiivissa on tapahtunut aktiivilauseen objektin etualaistaminen subjektiksi, joka on rooliltaan patientti. Aktiivilauseen subjekti puolestaan taka-alaistetaan. Se voi esiintyä obliikvisijassa verbin jäljessä tai se jää ilmaisematta. Passiivissa oleva verbi on morfologisesti merkitty. Passiivilauseessa verbin syntaktinen valenssi on yhtä pienempi aktiivilauseeseen verrattuna. (Kittilä 2000: 288; Kittilä & Zúñiga 2019: 83; Kelomäki 2019: 112.)

Esimerkki prototyyppisestä passiivista on esimerkiksi norjan passiivi. Aktiivilauseen objektista tulee passiivilauseen subjekti, joka semanttiselta rooliltaan on patientti ja aktiivilauseen subjektista puolestaan tulee adverbiali, jonka semanttinen rooli on agentti.. Passiivilauseessa verbi on passiivimuodossa. Esimerkiksi aktiivilauseetta *Ein bjørn drap sauen* ‘Karhu tappoi lampaan’ vastaa passiivissa oleva lause on *Sauen vart drepen av ein bjørn*. (Farlund et. al. 1997: 796–797; 838).

Suomen kielen passiivi eroaa kuitenkin tästä prototyyppistä. Pohtiessaan suomen ja indoeurooppalaisten kielten passiivin eroa Siitonen (1999: 74–84) toteaa, että vertailussa on usein kiinnitetty huomiota erityisesti passiivirakenteen muodolliseen puoleen, kuten lauseen ensimmäisen argumentin syntaktiseen analyysiin. Se analysoidaan objektiksi suomessa, mutta subjektiksi indoeurooppalaisissa kielissä huolimatta sen semanttisesta patientin roolista. Erona on sekin, että suomen

passiivimuotoisen verbin semanttinen tekijä on aina elollinen olento, prototyyppisesti ihminen, vaikka agenttia ei olekaan ilmipantu.

Siitonen (1999: 80, 89–90) huomauttaa, että agentittomilta passiiveilta indoeurooppalaisissa kielissä puuttuu henkilötekijä ja toteaa, että tällaiset passiivit ilmaisevat samaa kuin suomen *U*-verbit. Siitonen kiinnittääkin huomiota erityisesti niihin eroihin, joita esiintyy passiivilauseen ja *U*-verbien semanttisessa tulkinnassa suomessa. Keskeinen käsite on teon intentionaalisuus, eli tietoinen päämäärään pyrkiminen. Automatiivisissa *U*-johdoksissa ilmaistaan tapahtumia, joista agentti puuttuu, esimerkiksi ‘puu kaatuu myrskyssä’. Sen sijaan refleksiiviset tai passiiviset johdokset edellyttävät inhimillistä agenttia, joten ne muistuttavat enemmän taivutuspassiivia, jonka leksikaalisesti ilmipanematon agentti viittaa intentionaaliseen henkilötekijään. Refleksiivisen johdoksen agentin toiminta kohdistuu omaan itseensä, kun taas passiivisen johdoksen toiminta voi olla joko intentionaalista tai epäintentionaalista.

Taulukko 1. *U*-johdokset ja passiivi (Siitonen 1999:90, 92)

<i>Refleksiivinen U-johdos</i>	<i>Passiivinen U-johdos</i>	<i>Automatiivinen U-johdos</i>	<i>Taivutuspassiivi</i>
Matti aina työntyy seuraamme.	a) Riitta kaatui polkupyörän tönäistä häntä. b) Puu kaatui kirveellä.	Puu kaatui myrskyssä.	Puu kaadettiin.
Inhimillinen agentti, jonka toiminta kohdistuu itseensä	Inhimillinen agentti (a+b)	Ei inhimillistä agenttia / ei ilmipantua syytä	Inhimillinen agentti
Agentti ilmipantu	Agentti ei ilmipantu (a+b)	Agentti ei ilmipantu	Agentti ilmipantu (pers.pääte -Vn)
Intentio	Intentio (a+b) tai ei intentiota (a), jos tapahtuma oli vahinko	Ei intentiota	Intentio

Isossa suomen kielioppissa *U*-johdoksia kutsutaan johdospassiiveiksi (VISK §1344). Lisäksi kielioppi esittelee monipersoonaisia passiivirakenteita, joissa etualaistettu lauseen jäsen toimii subjektina toisin kuin yksipersoonaisessa passiivissa. Predikaattina on verbiliitto. Tällaisia rakenteita ovat esimerkiksi muutospassiivi ‘tulla hoidetuksi’, jolla on prototyyppisen passiivin ominaisuuksia. (VISK § 1331.) Myös Beronka (1921:

67) kiinnitti huomiota kveenin vastaavanlaiseen monipersonaiseen passiiviin (ks. luku 2).

3.1.2. Adversatiivinen passiivi

Passiivia on kuvattu myös käsitteellä epäsuora passiivi, jota kutsutaan myös *adversatiiviseksi passiiviksi*. Se esitetään tyypillisenä esimerkiksi monille eteläaasialaisille kielille. Adversatiivinen passiivi voidaan tehdä vain transitiivisista verbeistä, joilla on jollain tavalla epäsuotuisa merkitys. Tällaisen passiiviin subjekti viittaa elävään olentoon, joka kokee verbin ilmaiseaman tapahtuman epämiellyttävänä tai epäonnekkaana. (Prasithrathsint 2006: 118.)

Kittilä & Zúñiga (2019:100) toteavat, että termiä *adversatiivinen passiivi* on käytetty kahdenlaisista konstruktioista. Toista tyyppiä edustaa thain adversatiivinen *thùuk*-passiivi, jonka kirjoittajat luokittelevat passiivirakenteiden joukkoon. Se esiintyy subjektille epäedullista tai haitallista tapahtumaa kuvaavien passiivisten verbien yhteydessä. Thain passiivi merkitään verbillä *thùuk*. Se on alunperin leksikaalinen verbi, jonka merkitys on ‘koskettaa’. Adversatiivisesta passiivista on thaissa englannin kielen vaikutuksesta kehittynyt edelleen prototyyppinen passiivin (vrt. luku 3.1.1.), jonka subjekti voi olla myös eloton nomini. (Prasithrathsint 2006: 118). Prasithrathsint esittää seuraavat esimerkit adversatiivisesta passiivista ja prototyyppisestä passiivista (mts. 126):

2)	Aktiivi:	<i>mεε tii lûuk</i> mother beat child ‘Mother beat her child.’
	Advers. passiivi:	<i>lûuk thûuk (mεε) tii</i> child pssv (mother) beat ‘The child was beaten (by his/her mother).’
3)	Aktiivi:	<i>khăw sâaη bân lăη nii pii thî-léew</i> he/they build house clss this year last ‘They built this house last year
	Neutraali passiivi:	<i>bân lăη nii thûuk sâaη pii thî-léew</i> house clss this pssv built year last ‘This house was built last year.’

Toisaalta adversatiivinen passiivi tunnetaan esimerkiksi japanin kielestä. Epäsuoralla passiivilla japanissa on yhteisiä morfologisia ja syntaktisia piirteitä piirteitä prototyypin kanssa: Passiivissa oleva verbi merkitään morfologisesti molemmissa samalla morfeemilla *-r(are)*, ja demootion kokenut lauseenjäsen on datiivissa (Kittilä & Zúñiga (2019:76–79). Suoraan passiivikonstruktioon verrattuna epäsuoraan on kuitenkin lisätty argumentti, uusi topiikki. Subjektina oleva topiikki on semanttiselta rooliltaan kokija, malefaktiivi, joka siis kokee epäedullisen tapahtuman. (Kittilä 2000: 295–296.) Kittilän & Zúñigan (2019: 77) mukaan ei ole kyse prototyypisistä passiivista, koska prototyypisessä passiivissa esiintyy sekä argumenttien demootio että promootio, mutta japanin adversatiivisessa tai epäsuorassa passiivissa esitellään uusi lauseargumentti, joka saa subjektin statuksen. Tällainen passiivi voidaan tehdä myös intransitiivisista verbeistä ja verbeistä, jotka eivät vaadi lainkaan argumentteja. Kirjoittajat eivät luokittele japanin epäsuoraa passiivista lainkaan passiiviksi, vaan omaksi ryhmäksi rakenteita (englanniksi *a malefactive subjective undergoer nucleative*), jotka ovat kokeneet argumenttimuutoksen (mts. s.77). Japanin epäsuora passiivin kuvaus on seuraavanlainen (Kittilän & Zúñiga 2019: 77):

4)	Prototyypinen passiivi:	<i>Zirō-ga Tarō-ni nagur-are-ta.</i> Z.=nom T.=dat hit-pass-pst ‘Ziro was hit by Taro.’
	Epäsuora passiivi:	<i>Zirō-ga Tarō-ni Ken-o nagur-are-ta.</i> Z.=nom T.=dat K.=acc hit-sunucl:mal-pst ‘Taro hit Ken, adversely affecting Ziro.’

Koska kveenin passiivikonstruktion mallina olevaa pohjoissaamen passiivista myös kutsutaan adversatiiviseksi passiiviksi, esitän seuraavaksi piirteitä, joita pohjoispohjoissaamen adversatiivisella passiivikonstruktiolla ajatellaan olevan. Saamessa passiivi kuuluu johto-oppiin, eikä siis ole verbitaivutukseen kuuluva kategoria (Nickel 1994: 225). Adversatiivisen passiivin lisäksi pohjoissaamessa esiintyy muitakin passiivisia konstruktioita. Nickel & Sammallahti (1990:563) esittelee viisi passiivisten johdosten ryhmää: intentionaaliset, adversatiiviset, automatiiviset, permissiiviset ja persoonattomat passiivijohdokset. Julien (1996: 10–13) erottaa kaksi tyyppiä, *juvvot*-passiivin ja *hallat*-passiivin. *Juvvot*-passiivi voidaan tehdä

transitiivisista verbeistä, esimerkiksi *Mun lohken áviissa juohke beivvi*. ‘Luin sanomalehteä joka päivä’. *Áviisa lohkkovuvvi juohke beivvi*. ‘Sanomalehteä luettiin joka päivä’ (mts. 11). Suomen passiivista poiketen *juvvot*-passiivi kuitenkin taipuu persoonissa: *mun dollojuvvon* ‘minua pidetään’ *don dollojuvvot* ‘sinua pidetään’, *son dollojuvvo* ‘häntä pidetään’ *jne.* (Aho 2010: 27).

Kveenissä esiintyvän konstruktion mallina pidetään pohjoissaamen ns. *tállât* passiivina, esimerkiksi *borátállât* ‘tulla tai joutua syödyksi’ (Lehtinen 1984: 32). Nielsen (1979: 264–265) toteaa, että *tállât* johtimella muodostetaan passiivisia verbejä. Ne ilmaisevat, että subjektille tapahtuu jotain epämiellyttävää tai vastentahtoista. Verbijohdin *tállât* on yhdysjohdin, joka on muodostettu kausatiivisesta *tit* ja frekventatiivisesta (*á*)llá(t) johtimista. Samalla johtimella voidaan muodostaa kausatiivis-frekventatiivisiä, frekventatiivis-refleksiivisiä ja resiprookkisia verbejä (mts. 235–236). Passiiviset verbit muodostavat kuitenkin Nielsenin mukaan oman selvästi erottuvan semanttisen ryhmän (mts. 265.)

Alkuperätään saman passiivistuneen verbijohdoksen käyttöä esiintyy myös eteläsaamassa (Magga & Magga 2012:150). Keskityn kuitenkin esittelemään vain pohjoissaamen passiivistunutta *hallat*-johdosta, koska pohjoissaame on se kieli, jonka puhujat ovat olleet kontaktissa kveenin puhujien kanssa. Päätevariantti *tállât* esiintyy pohjoissaamassa nykyisin muodossa *hallat/haddat*², mistä Nickel & Sammallahti (2011: 566) esittävät seuraavanlaisia esimerkkejä:

5) *Mun borahallen beatnagii. Jeg ble bitt av en hund.* ‘Jouduin koiran puremaksi.’

6) *Suola oainnahalai dáluisidii. Tyven ble sett av husbonden.* ‘Varas joutui isännän näkemäksi.’

7) *Nigá cápmahalai. Nils ble slått.* ‘Nilsia lyötiin.’

Samoin kuin *juvvot*-passiivi, myös *hallat*-passiivi on monipersonainen.

---

² Päätevariantti *tállât* edustaa vanhempaa pohjoispohjoissaamen ortografiaa, ns. Nielsenin ortografiaa (Aho 2010: 54). Johdoksessa viimeisenä esiintyvä *t* on infinitiivin päätte, mutta norjankieliset kieliopit esittävät johtimen ja päätteen erottelematta niitä toisistaan. Vrt. Aho (2010) joka esittää johtimet ilman lopussa esiintyvää *t*-elementtiä. Olen seurannut kunkin kirjoittajan käytäntöä.

Pohjoissaamen adversatiivinen passiivi ilmaisee, että jollekulle tapahtuu jotain haitallista. Tällaisella passiivisella ilmauksella on subjekti, joka on aina elollinen olento. Passiivissa olevaan verbiin voi myös liittyä tekijä, agentti, joka on illatiivissa, kuten esimerkeissä 5–6. Esimerkistä 7 agentti puuttuu. (Nickel & Sammallahti 2011: 565–566.)

Aho (2010) on tarkastellut pohjoissaamen *alla* johtimella johdettuja frekventatiiveja, jotka hän on koonnut Älgu-tietokannan (KOTUS) sanamateriaalista. Johdin *alla* esiintyy yhdysperäisenä (*dalla, halla, stalla, štalla*). Kaikista *alla*-verbeistä 50% on *halla* johtimella johdettuja (materiaalin 868 verbistä 437 verbiä, mts. 4, 48). *Halla*-verbeistä 132 on passiivistuneita verbejä (mts. 48). *Halla*-johdoksen passiivistuminen pohjoissaamessa ei siis ole epätavallinen ilmiö.

Aho (2010: 48) huomauttaa myös siitä, että saamen passiivistunut agentillinen *halla*-johdos muistuttaa ruotsin kielen agentillista passiivirakennetta. Vaikka saamen adversatiivinen passiivi siis muodollisesti muistuttaa skandinaavisten kielten passiivirakennetta, sen käyttö rajoittuu kuitenkin vain tietynlaisen merkityksen omaaviin verbeihin. Saamen adversatiivisen passiivin kehittymisellä voisi tästä huolimatta mahdollisesti olla yhteyksiä skandinaavisten kielten passiiviin.

Pohjoissaamen adversatiivista passiivia on pohtinut myös Julien (1996). Hän ei pidä ilmausta passiivina, vaan kausatiivin kaltaisena ilmauksena (mts. 206–208).

Kausatiivijohtimella johdetaan verbejä, jotka merkitsevät kantasalla ilmaistun tekemisen aiheuttamista, esimerkiksi *nohkkadit* ‘nukuttaa’ on kausatiivinen johdos verbistä *nohkkat* ‘nukkua’. Adversatiivisen passiivin subjekti, kuten suoran passiivinkin subjekti, on verbin tekemisen kohteena toisin kuin kausatiivisen verbin subjekti, joka on tyypillisesti agentti. Juuri tästä johtuu Julienin mukaan se, että adversatiiviset passiivit tavallisesti luokitellaan passiiveiksi, ei kausatiiveiksi (mts. 213). Kuitenkin Julienin mukaan adversatiivisen passiivin subjekti on semanttiselta rooliltaan kokija, ei patientti, sillä syy onnettomaan tapahtumaan on pikemminkin olosuhteissa kuin jossakin lauseen yksittäisessä argumentissa (mts. 217–218).

Pohtiessaan pohjoissaamen *tállât*-passiivin merkitystä Lehtinen (1984: 34–36) toteaa, että rakenteella ilmaistaan haittaa, joka tapahtuu subjektille vastoin subjektin tahtoa tai subjektin huomaamatta. Agentittomassa *tállât*-passiivissa kuten *Mon borahállen* subjektiin kohdistuvan teon suorittaa epämääräinen elollinen tekijä, joka agentillisessa rakenteessa on spesifioitu. Lehtinen toisin sanoen tulkitsee lausetta niin, että siinä toiminta aiheutuu joko spesifioidusta tai spesifioitumattomasta elollisesta agentista ja että kyseessä ei ole vain “onnettomista olosuhteista” aiheutuva tapahtuma, josta kukaan ei ole vastuullinen (vrt. Julien 1996).

Julien (1996: 208–220) esittelee myös muiden kielten, kuten japanin, adversatiivisia passiiveja. Toisin kuin Kittilä & Zúñiga (2019: 76–77) Julien luokittelee myös japanin adversatiivisen passiivin – kuten muissakin kielissä esiintyvät – adversatiiviseksi passiivirakenteiksi kutsutut rakenteet kausatiiviseksi rakenteiksi (Julien 1996: 220). Erot syntyvät erilaisista teoreettisista lähtökohista: Julien tulkinta perustuu generatiivisen kielioppin lähtökohtiin, ja *hallat*-passiivin tulkinta kausatiiviksi liittyy siihen, että tästä passiivista – toisin kuin *juvvot*-passiivista – puuttuu syntaktinen pää (syntactic head), joka on merkitty ei-aktiiviseksi [-ACT]. Tästä johtuen *hallat*-passiivi syntaktiselta rakenteeltaan muistuttaa kausatiivia, koska siinäkään ei esiinny vastaavaa syntaktista kategoriaa. Analyysi lähtee siis liikkeelle lauseiden rakenteesta. Kittilän & Zúñigan (2019) analyysi sen sijaan edustaa typologis-funktionaalista analyysia, jossa lähtökohtana on semanttinen analyysi. Siinä keskitytään semanttisten argumenttirakenteiden muutosten kuvaamiseen, toisin sanoen argumenttien määrän lisäämiseen tai vähentämiseen (mts. 2). Oma analyysini kveenin passiivistuneesta *ttele*-johdoksista lähtee myös liikkeelle argumenttien semanttisesta analyysistä ja kveenin *ttele*-johdosten argumenttirakenteessa tapahtuneista muutoksista.

3.2. Kompleksiset sanat, konstruktio ja niiden muuttuminen

Kompleksisen sanan, kuten johdoksen, leksikaalistumisella viitataan siihen, että se analysoidaan toisenlaiseksi kuin sen osistaan koostuminen edellyttäisi. Tällöin leksikaalistuminen ymmärretään johdoksen merkityksen sumentumiseksi joko

morfologisesti tai semanttisesti (Karlsson 1983: 263). Toisaalta leksikaalistumisella on tarkoitettu myös sitä, että sanasta tulee osa leksikkoa.

Räisänen (1988: 18) huomauttaa, että leksikaalistunut sana eli kielenkäyttäjän leksikkoon kuuluva sana voi olla yhä läpinäkyvä. Merkityksen hämärtymistä Räisänen kutsuu idiomaattistumiseksi. Kytömäki (1991: 12) selittää, että molemmissa tapauksissa on kyse diakronisesta prosessista, jonka seurauksia arvioidaan synkronisesti. Läpinäkyvä johdos siirtyy toistuvan käytön seurauksena leksikkoon, ja myöhemmin se voi idiomaattistua, eli menettää kompositionaalisen merkityksensä. Jos taas ei tehdä eroa vakiintuneiden ja vakiintumattomien läpinäkyvien johdosten välillä, idiomaattisuus tarkoittaa samaa kuin leksikaalistuminen (mts. 12–13).

Sen, että ainakin kielessä frekventisti esiintyvien läpinäkyvien johdosten ajatellaan kuuluvan mentaaliin leksikkoon, voi perustella johtamisprosesseissa esiintyvillä paradigmaattisilla ilmiöillä. Suomen kielen tutkijat puhuvat ns. mallisanajohtamisesta ja toisaalta korrelaatiojohtamisesta. Tällöin johtaminen perustuu joko toisen sanan tai kokonaisen johdostyyppin antamaan malliin. Näiden avulla selitetään sellaisten johdosten tuottaminen, joiden johto ei ole säännöllistä (Räisänen 1978; Karlsson 1983). Paradigmaan perustuvat johtamisprosessit edellyttävät, että mentaalissa leksikossa on olemassa malleja tällaisille prosesseille, ts. silloin myös säännöllisiä johtosuhteita osoittavat johdokset kuuluvat leksikkoon (Räisänen 1988: 18).

Myös konstruktiorfologia olettaa, että leksikkoon kuuluvat johdokset voivat olla sekä läpinäkymättömiä että läpinäkyviä. Booij (2010: 36) esittää, että sellaisten johdosten välillä, joilla on samanlainen morfologinen kompleksisuus, muodostuu verkostoja, mikä muistuttaa korrelaatiojohtamista. Sanastosta muodostuu multidimensionaalinen verkosto yksityisistä sanoista ja sanaryhmistä.

Sekä säännöllistä että paradigmaattista sananmuodostusta hallitaan skeemojen avulla (Booij 2018: 7). Morfologisilla skeemoilla on seuraavia ominaisuuksia: ne ilmaisevat kompleksisten sanojen ennustettavissa olevia ominaisuuksia ja sen, miten uudet sanat luodaan. Skeemat strukturoivat leksikkoa. Kompleksiset sanat eivät muodosta

strukturoimatonta listaa, vaan ne on ryhmitelty erilaisiksi alaryhmiksi. (Booij 2010: 29; Booij 2018: 9–10). Kielenkäyttäjät omaksuvat abstraktit morfologiset skeemat yksittäisten individuaalisten sanojen perusteella, jotka he ovat oppineet (Booij 2013: 257).

Konstruktio voi olla, paitsi kompleksinen sana, myös monisanainen rakenne (Booij 2018: 3–4). Monisanaisen konstruktion holistinen analyysi voi poiketa sen kompositionaalisesta analyysistä (Booij 2013: 263). Sana kuten lausekin, sisältää kompleksista informaatiota: sillä on fonologinen, semanttinen ja syntaktinen dimensio (Booij 2010: 5). Verbiin liittyvä informaatio kertoo siitä, millaisia argumentteja verbiin voi liittyä, ja siten verbin informaatio on yhteydessä konstruktion, jossa verbi voi esiintyä. Toisaalta verbin aktiivisuus tai passiivisuus vaikuttaa sen argumentteihin, kuten alaluvussa 3.1. on esitetty. Paitsi taivutuspassiivi, myös johtimet aiheuttavat muutoksia verbiin liittyvissä argumenteissa, kuten *U*-verbien analyysi osoittaa (Siitonen 1999: 90). Koska sanojen väliset syntaktiset suhteet on monissa kielissä, kuten suomessa ja kveenissä, merkitty morfologisten kategorioiden avulla, kielellinen muutos tapahtuu konstruktioiden (Booij 2010: 211). Analysoitaessa kveenin passiivistunutta frekventatiivista johdostyyppiä pitääkin ottaa huomioon, paitsi verbijohdoksen merkityksen muuttuminen, myös semanttiset muutosprosessit, jotka tapahtuvat verbinjohdokseen liittyvässä monisanaisessa konstruktiossa.

Konstruktioiden – kompleksisten sanojen ja monisananaisten rakenteiden – vakiintuminen eli institutionaalistuminen on sosiaalinen ilmiö, joka tapahtuu aina jossain kieliyhteisössä. Pienen kieliyhteisön vakiintuneessa sanastossa voi esiintyä ilmauksia, jotka eivät ole käytössä laajemassa yhteisössä (Hohenhaus 2005: 360–361). Kielelliset muutokset pienissä kieliyhteisöissä, jotka eivät ole kirjakielistyneet, voivat lisäksi poiketa kirjakielistyneistä ja suurista kieliyhteisöistä (Briton & Traugott 2005: 94).

Monikieliset puhujat luovat yhteyksiä eri kielissä esiintyvien konstruktioiden välille (Matras 2009: 4). Erityisesti silloin, kun kielet muistuttavat toisiaan, kuten kveeni ja saame, tällaisia yhteyksiä voi syntyä helpommin kuin silloin, kun on kyse kahdesta

typologisesti hyvin erilaisesta kielestä. Kuitenkin myös toisen kielen oppijalla äidinkieli vaikuttaa siihen, miten opittavaa kieltä analysoidaan, kuten Siitosen (1999) tutkimus osoittaa. Pohdinkin aineistoa analysoidessani, miksi juuri kveenin frekventatiivijohdos on joutunut passiivistumiskehityksen kohteeksi pohjoissaamen mallin mukaisesti. Millaisia yhteyksiä kaksikielinen puhuja on luonut kielten välille? Pohdin myös, onko muutokseen löydettävissä syitä, jotka johtuvat myös kielensisäisistä tekijöistä.

3.3. Frekventatiivijohdokset

Frekventatiiviset verbit modifioivat kantaverbillä ilmaistavaa toimintaa. Kantaverbin argumenttien määrä verrattuna johdokseen pysyy tavallisesti ennallaan, toisin kuin esimerkiksi kuratiivis-kausatiivisten ja refleksiivis-passiivisten verbien tapauksissa, joissa kantaverbin argumenttien määrä muuttuu (Suihkonen 1994: 38–39; VISK § 351). Frekventatiivit luokitellaankin suomen verbijohdossa *muuntelujohdoksiksi*: niillä ilmaistaan tekemistä, joka on toistuvaa tai jatkuvaa. (VISK § 352–353, 1498). Frekventatiivisia verbijohtimia on useita, kuten *ile* (arvailla) tai yhdysjohtimiset *skele* (oleskella), *skentele* (teeskennellä) ja *ntele* (suurrennella). Suurin ryhmä on *ele*-johtimiset verbit.

Suihkonen (1994) esittelee frekventatiivisia verbejä suomen murteissa. Hänen aineistossaan *ele*-johdosten suurin ryhmä on verbit, joiden kantasana on kolmi- tai nelitavuinen *a/ä* -vartaloineen verbi. Tällaisista kantasanoista johdetut frekventatiivit ovat usein läpinäkyviä johdoksia sekä morfologisesti että semanttisesti. Ne ovat produktiivisia, koska johdosten kantaverbejä esiintyy kielessä runsaasti ja toisaalta ei ole morfologisia rajoituksia, jotka estäisivät *ele*-johtimen liittämisen tällaiseen vartaloon. Produktiivisuutta lisää sekin, että näitä johdoksia voidaan tuottaa mallisanajohtamisen avulla. (mts. 55–57.)

Frekventatiivijohdosten kantaverbi on usein kausatiivinen verbi (pyörittää > pyörittelee), harvemmin kuratiivi (hakkauttaa > hakkauttelee, Suihkonen 1994: 132). *Ttele*-verbeissä esiintyy siis frekventatiivisen *ele*-johtimen lisäksi myös kausatiivinen johdinaines *-ttA*. Molemmat johtimet ovat vanhoja, ja niillä on vastineita muissa

suomalais-ugrilaisissa kielissä, myös saamessa. (Hakulinen 2000: 268; Korhonen 1981:340; Aho 2010: 28–33).

Suihkonen jaottelee frekventatiivisten verbien aineiston verbeistä ja nomineista johdettuihin ja toisaalta verbityvisiin ja nominityvisiin verbeihin. *Ttele*-johdokset ovat joko verbistä johdettuja (*kuljettaa* > *kuljetella*) tai verbi- tai nominityvisiä.

Verbityvisissä tai nominityvisissä johdoksissa on kyse verbijohdoksista, joissa ei ole suoraa johtosuhdetta verbistä tai nominista, vaikka vartalosta voi erottaa itsenäisen lekseemin (Suihkonen 1994: 14–15). Esimerkiksi verbi *tarjottelee* on verbityvinen, koska ei ole olemassa verbiä **tarjottaa*. Johdoksesta on kuitenkin erotettavissa tyvi *tarjot*, joka esiintyy kielessä lekseeminä (tarjota). Johdos *tarjotella* perustuu paradigmaattiseen korrelaatiojohtamiseen, jossa mallina toimii kaksitavuisen ei-supistumaverbin sisältävät verbit kuten *elätellä* tai *uskotella*. (Suihkonen 1994: 293.)

Käytän johdosten analyysissä Suihkosen (1994: 13–15) käsitteitä. *Kanta* viittaa osaan, joka jää jäljelle, kun sanassa esiintyvä viimeinen johdinaines on erotettu. Käsitteillä *nominityvinen* ja *verbityvinen* viitataan johdoksiin, jotka eivät edusta säännöllistä johtamista, mutta joissa on erotettavissa kielessä lekseeminä esiintyvä tyvi, joko nomini tai verbi.

4. Aineisto ja metodi

Passiivistuneessa konstruktiossa esiintyvät verbit kveenissä ovat useimmiten nelitavuisia *ttele*-loppuisia verbejä. Kveenimurteissa passiivistuneita *ttele*-verbejä esiintyy Raisissa ja Pyssyjoessa, mutta ei Annijoessa, joka edustaa Itä-Ruijan murteita (Lindgren 1993: 188).

Aineiston *ttele*-loppuiset verbit on koottu Beronkalta (1921) ja Lindgrenin väitöskirjasta (1993: 187–188). Johan Beronka oli ensimmäinen kielentutkija, joka käsitteli kveenin kieltä tutkimuksissa. Hän oli äidinkieleltään kveeni, mutta osasi myös saamea, ja julkaisi kveenintutkimuksen lisäksi myös tutkimuksia saamen kielestä (Niemi 2009). Lindgrenin esimerkit on koottu sekä kveenistä että suomen murteiden saamelais-

suomalaiselta kontaktialueelta Pohjois-Suomesta. Esimerkkejä *ttele*-johdoksista olen löytänyt myös Nilsen-Børsskogin romaanista *Kuosuvaaran takana* (KT), Pyykön *Sana-aitasta* (SA), digitaalisesta muoto-opin arkistosta (DMA) ja Tromssan yliopiston kieliteknologiamiljöön tuottamasta Giellateknon kveeni-norja sanakirjasta (KD). Sanakirjasta on linkki kveeninkielisten tekstien kokoelmaan. Suihkosen aineistoon (1994), joka esittelee frekventatiivisia verbejä Suomen murteissa, kuuluu myös kveenimurteissa esiintyviä *ttele*-loppuisia verbejä.

Aineisto on peräsin eri ajoilta. Beronkan aineisto on jo sadan vuoden takaa, Lindgren keräsi kveenimurteita 1960–70-luvuilla (Lindgren 2014). Monet muoto-opin arkiston (DMA) kveenesimerkit ovat myös peräsin Lindgrenin kokoamasta aineistosta. Muoto-opin aineiston keruun periaatteena on ollut, että aineisto pääasiassa kerätään murteentaitajien spontaanista puheesta, vaikka myös muotojen kyseleminen on ollut mahdollista (Juusela 1987: 297, 302). Uusin aineisto on peräsin mm. Nilsen-Børsskogin kirjoittamasta ensimmäisestä kveeninkielisestä romaanista, joka julkaistiin 2004. Samoin kveeni–norja sanakirjaan linkitetyt tekstit edustavat uudempaa aineistoa, kuten Tromssan yliopiston kveenioppimateriaali, jonka tekstit on tuottanut Eira Söderholm.

Esittelen aineistoa vain laadullisesti. Vaikka *ttele*-päätteiset johdokset ovat kohtalaisen yleisiä kveenissä – esimerkiksi Nilsen-Børsskogin romaanissa (2004) esiintyy noin sata erilaista *ttele*-johdosta – ovat passiivistuneet frekventatiivijohdokset harvinaisia, kuten jo Lindgren (1985: 284) toteaa. Omassa aineistossani passiivistuneita johdoksia on parikymmentä (liite 1.) Esittelen myös esimerkkejä aktiivisesti käytetyistä frekventatiivijohdoksista tuodakseni paremmin esiin niiden ja passiivistuneiden esimerkkien väliset erot. Kiinnitän erityisesti huomiota siihen, millaisissa konstruktioissa passivoituneet johdokset voivat esiintyä ja millä tavalla ne argumenttirakenteeltaan eroavat kantaverbistä.

5. *Ttele*-päätteiset johdokset kveenissä

5.1. Aktiivisesti käytetyt *ttele*-johdokset

Esittelen seuraavaksi esimerkkejä erilaisista aktiivismerkityksisistä *ttele*-johdoksista:

- 8) en ole liikuttelennu jalkoja. (DMA, Raisi) ‘en ole liikutellut jalkoja’
- 9) Ei se mithään ole polttanu, rauhoitteli mies emänttää. (KT: 255) ‘ei se mitään ole polttanut, rauhoitteli mies emänttää’
- 10) ... sillä välillä ko het olthiin herskutelleet lihapadan ympäri... (KT: 91) ‘sillä välin kun he olivat herkutelleet lihapadan ympärillä’
- 11) – Soma! Näjettelemä sitte. (KD) ‘Mukavaa. Nähdään sitten!’
- 12) “koska sie näyttelet taas? [=koska sinua taas näkee, sinut tapaa] DMA, Raisi
- 13) Sisälä lapsi ei raimatellu SA, sv. raimatella ‘Sisällä lapsi ei pelännyt.’

Ttele-johdokset on usein johdettu säännöllisesti *ttA*-johtimisesta kausatiiviverbistä, jonka kantasana on kaksitavuinen *U*-vartaloinen verbi (Suihkonen 1994: 132), kuten esimerkissä (8). Tällaiset *ttele*-johdokset ovat tavallisia sekä suomen murteissa että kveenissä. Partisiipin perfekti esimerkissä on muodostettu vokaalivartalosta (vrt. Lindgren 1993). *Ttele*-johdos muodostetaan usein myös nominikantaisesta (*oi*)*tta*-verbistä (Suihkonen 1994: 132–133), kuten esimerkissä (9), missä johdos *rauhoitella* on muodostettu säännöllisen johtamisen avulla verbistä *rauhoittaa*.

Esimerkeissä (8–9) esiintyvien johdosten argumenttirakenne ei ole muuttunut, jos sitä verrataan kantaverbin argumenttirakenteeseen. Esimerkeissä subjekti on agentin roolissa, ja *ttele*-johdos toimii muuntelujohdoksena, joka modifioi tekemisen tapaa, mutta ei aiheuta muutoksia argumenttirakenteessa (vrt. VISK § 351). Molemmissa lauseissa on myös objekti.

Esimerkissä (10) esiintyy nominityvinen *ttele*-johdos *herkutella* ‘herkutella’. Se perustuu nominiin *hersku* ‘herkku’, joka on laina saamesta (SA, v.s. hersku). Verbi on muodostettu korralaatiojohtamisen avulla, ja nominin ja johdoksen välistä puuttuu yksi

johtoaskel *herskuttaa. Tämäkin verbi saa subjektiargumentin, jonka semanttinen rooli on agentti.

Esimerkissä (11) esiintyy verbityvinen johdos *näjetellä* ‘nähdä toisensa’. Sen kantana on verbi *nähdä: nä(j)e-*. Koska verbiä *näjettää* ei ole, johdos on verbityvinen ja perustuu korrelaatiojohtamiseen. Paradigmaattisena mallina voisi toimia esimerkiksi *e-*vartaloiset nominityviset johdokset kuten *valettele-*, *imettele-* (ihmettele), joita esiintyy kveenimurteissa (Suihkonen 1994: 307). Verbi *näjetellä* on resiprookkinen, jonka subjekti on monikossa ja jossa esiintyy toisiinsa suuntautuvat agentit (VISK § 355, 486). *Näjetellä* verbi esiintyy Eira Söderholmin kirjoittamassa Tromssan yliopiston julkaisemassa kveenioppimateriaalissa ‘Meidän joukko’, jonka tekstit on liitetty kveeni–norja -sanakirjaan. Sama verbi merkityksessä ‘näemme toisemme’ esiintyy myös äidinkielen kveenin Terje Aronsenin kääntämässä sarjakuvatekstissä ‘Kapteinin joulut’ vuodelta 2006 ja 2007 (KD, s.v. *näjetellä*).

Esimerkissä (12) verbiä *näytellä* käytetään refleksiivisesti. Johdostyyppi *ttele* ilmaisee myös refleksiivisyyttä, esimerkkinä verbi *lämmittelä* ‘lämmittää itseään’ (VISK § 303, 355). *Näytellä* merkitsee esimerkissä “Milloin taas näytät itsesi?”. Refleksiivisen verbin subjektiargumentti on rooliltaan yhtä aikaa agentti että patientti (VISK § 334).

Verrattuna kantaverbiin on siis tapahtunut valenssin pieneneminen, eli *näyttää* verbi on kaksiargumenttinen, mutta *näytellä* on tässä esimerkissä yksiargumenttinen.

Refleksiivinen verbi on intentionaalinen ja sen subjektin tarkoite on elävä olento (Siitonen 1999: 89). *Näytellä* verbi on peräisin muoto-opin arkiston kokoelmasta, jossa se on koodattu signumiin 261, jossa erityisesti pyydetään käyttöesimerkkejä «spontaanista puheesta kaikista *le*-johdoksista.» (Itkonen 1969:69).

Esimerkissä (13) esiintyvä verbi *raimatella* on laina saamesta. Lainan maallina on pohjoispohjoissaamen verbi *ráimmahallat* ‘pelästyä suunniltaan aavetta tms.’ (Sammallahti 1994: s.v. *raimamahallat*), eli verbi on inkoatiivinen (VISK § 466).

Kveeninkielisessä esimerkissä kuitenkin kontekstin perusteella verbin tulkinta voi olla myös statiivinen ‘pelätä’ (vrt. Siironen 2001: 44). *Raimatella* on mentaalinen verbi, joka subjekti on semanttiselta rooliltaan kokija (vrt. VISK § 465).

Lainaverbi saamesta on vastaanottajakielessä kveenissä sopeutettu suoraan *ttele*-johdokseen (Tekijä 1 & Tekijä 2). *Ttele*-johdos muistuttaa pohjoissaamen *hallat* johdosta foneettisesti, mikä selittää sen, että verbi on sopeutettu tähän johdostyyppiin.

5.2. Passiivisesti käytetyt *ttele*-johdokset

Tässä alaluvussa esittelen esimerkkejä, joissa *ttele*-päätteiset verbit ovat passiivistuneet. Tällaisia passiivistuneita verbejä voidaan käyttää lauseessa joko pelkästään lauseenalkuisen subjektina olevan argumentin kanssa tai lauseessa voi lisäksi olla paikallissijassa oleva argumentti, joka on lauseen agentti. Esittelen ensin esimerkkejä, joissa ei esiinny paikallissijassa olevaa argumenttia. Pohdin niissä erityisesti subjektina olevan argumentin roolia.

- 14) Trolli se ei ole poika leikki jos mie tartuttelen [joudun kiinni viinanpoltosta; trolli ja poika voimasanoja] (DMA, Raisi)³
- 15) Senki piti muistaa se, joka tuli alas ja otatteli kiini, eli jos hän otattelis kiini. (KT: 268) 'Sekin (asia) piti muistaa sen, joka tuli alas ja jäi kiinni, tai jos hän olisi jäänyt kiinni.'
- 16) «siel olisitta monta kertaa torutelhee jo [siellä teitä olisi jo monta kertaa toruttu]» (DMA, Raisi)
- 17) Lunta näyttellé vaaroinnokhín [Tunturien huipuilla näkyy lunta] (DMA Raisi)

Esimerkissä (14) verbin *tartutella* subjekti *mie* on tekemisen kohde. Se ei siis ole agentti, vaan patientti. Esimerkin verbi on säännöllinen johdos kausatiivista *tartuttaa*, jonka subjekti on semanttiselta rooliltaan agentti. Verbi *tartutella* on kokenut syntaktisen muutoksen verrattuna verbiin *tartuttaa*. *Tartutella* ei siis ole enää muuntelujohdos, vaan muuttumisjohdos (VISK § 333), ja tämän verbin subjektiargumentti on rooliltaan patientti. Se ei voi saada objektia, toisin kuin sen transitiivinen kantaverbi.

---

³ DMA esittää, että verbi olisi *tortuttelen*. Käsikirjoitetussa kokoelmassa samoin kuin Lindgrenin väitöskirjassa (1993: 188) verbi kuitenkin on *tartuttelen*.

Verbin semanttinen merkitys esimerkissä on kuvattu kiinni joutumiseksi, eli lauseen merkitys kuvaa subjektin kannalta ‘epäonnekasta tapahtumaa’ (vrt. 3.1.2.). Lauseen agenttia ei ole ilmipantu tässä esimerkissä, mutta sen voi tulkita inhimilliseksi, mutta ei välttämättä intentionaaliseksi. (Jäin kiinni, koska nimismies (sattumalta) huomasi viinankeiton). Lause vastaisi silloin passiivista *u*-johdosta (Siitonen 1999: 89).

Myös esimerkissä (15) johdos *otattelee*, jota on käytetty kahdessa eri lauseessa, on säännöllinen johdos kuratiivista *otattaa*. Kveenissä esiintyy myös kuratiivisia johdoksia (Beronka 1921: 46). Kuratiivin subjektin rooli on teettävä, ja sen lisäksi lauseessa on myös varsinainen agentti (VISK §313). Johdoksen *otatella* merkitys on ‘joutua kiinni’, joten johdoksen argumenttirakenne on muuttunut kantaverbiin verrattuna. Esimerkissä verbin subjektiargumentin rooli on patientti. Myös tämän esimerkin ilmipanemattoman agentin voi käsittää inhimilliseksi, joten lauseita vastaisi passiivia tai passiivista *U*-johdosta. Jälkimmäisessä tapauksessa kiinni jääminen voisi olla myös sattuman tulos.

Myös esimerkissä (16) lauseen subjekti on tekemisen kohde. Verbi *torutella* on verbityvinen johdos verbistä *torua*, joka ilmaisee puheaktia. Verbin ilmipanematon agentti on inhimillinen ja intentionaalinen, joten tällä lauseella voisi olla parallelli lause passiivissa (vrt. esimerkin selitystä). Esimerkissä subjekti ‘te’ on semanttiselta rooliltaan patientti.

Esimerkissä (17) verbiä *näytellä* käytetään passiivisesti. Aikaisemmassa esimerkissä (12) tällä verbillä on refleksiivinen merkitys. Esimerkki (17) ei kuitenkaan voi olla refleksiivinen, koska sen subjekti *lunta* viittaa elottomaan referenttiin. Kokoelman kerääjä on tulkinnut verbin tässä esimerkissä vastaavan suomen *näkyä*-verbiä, jota voi kuvata lähinnä automatiiviseksi (VISK § 335), joten tulkitsen *näytellä*-verbin merkityksen tässä esimerkissä myös automatiiviseksi. Tässäkin esimerkissä on siis tapahtunut argumenttirakenteen muutos kantaverbistä johdokseen siirryttäessä. Automatiivisen verbin subjekti on ei-intentionaalinen (Siitonen 1999: 90), ja sillä on patientin piirteitä (VISK § 336). – Kaikki kolme muoto-opin arkistosta peräisin olevaa

esimerkkiä (14, 16 ja 17) on koodattu signumiin 261, jossa siis kerääjää on pyydetty esittämään esimerkkejä spontaanista puheesta (Itkonen 1969: 69).

Seuraavissa esimerkeissä on myös ilmipantu agentti. Kommentoin näissäkin esimerkeissä lähinnä subjektin roolia, ja käsittelen agenttina olevaa argumenttia tarkemmin seuraavassa luvussa.

- 18) Tytär villitteli pojale. 'Nieidda fillitalai ganddi.' 'Piken ble narret av gutten.' (Beronka 1921: 46) 'Poika narrasi tyttöä.'
- 19) Poro sautatteli hukale. 'Renen blev indhentet av ulven.' (Beronka 1921: 46) 'Susi saavutti / sai kiinni poron'.
- 20) Mie purettelin koirale. 'Jeg blev bitt av hundens.' (Beronka 1921: 67) 'Jouduin koiran puremaksi / Koira puri minua.'
- 21) Millä lailla tulis toisten toimit, jos het, alaslähtijät, otateltais vangiksi eli ammuteltais tyskäläisile (KT: 39). 'Miten toisten tulisi toimia, jo he, alaslähtijät, jäisivät vangiksi tai jos saksalaiset ampuisivat heidät'.
- 22) Se Sammo varasti jälkheenki porroj; viimein se löydytteli lappalaisille Rotsjinouđassa, ko s'oli varastamassa. (ble funnet av samer) (Beronka 1921: 115). 'Sammo varasti poroja myöhemminkin; viimein saamelaiset saivat hänet kiinni / löysivät hänet Rotsjinouđasta, jossa hän oli varastamassa.'
- 23) Kirja löydytteli mulle. Girje gavnatalai munji. Boken blev fundet av meg. (Beronka 1921: 46) 'Löysin kirjan.'

Kaikissa esimerkeissä *ttele*-johdoksinen verbi esiintyy sekä nominatiivimuotoisen argumentin että allatiivissa olevan argumentin kanssa. Esimerkissä (18) verbi *villitellä* on laina saamesta pikemminkin kuin verbityvinen johdos verbistä *villitä* (ks. Tekijä 1 & Tekijä 2). *Villitellä* verbin parafrasi suomeksi voisi olla 'joutua narratuksi'. Subjektiargumentti, jonka referentti on ihminen ja joka on joutunut narraamisen tai pettämisen kohteeksi, on semanttiselta rooliltaan patientti. Agentti on allatiivissa.

Esimerkissä (19) verbijohdos *sautatella* on johdettu verbistä *sautattaa*, jonka kantaverbi on *sauttaa* 'saavuttaa, saada kiinni' (KD, v.s. sauttaa). *Sautattaa* esiintyy meänkielen sanakirjassa samassa merkityksessä kuin sen kantaverbi (MS, v.s. sauttaa, sautattaa). Molemmat verbit ovat transitiivisia, mutta frekventatiivinen johdos *sautatella* on intransitiivinen, joten tässäkin tapauksessa on kyse muuttumisjohdoksesta. Verbin

subjektiargumentti on elollinen olento, ja sen semanttinen rooli on patientti. Lauseen agentti on tässäkin esimerkissä ilmaistu allatiivilla.

Esimerkissä (20) verbijohdos *puretella* on johdettu verbistä *puretaa*, joka on kuratiivi verbistä *purra*. Intransitiivinen verbi *puretella* ilmaisee ‘joutua purruksi’, eli verbin syntaktinen käyttö on tässäkin muuttunut kantaverbiin verrattuna. *Puretella*-verbin subjektiargumentin referentti on ihminen, jonka semanttinen rooli on patientti. Agentti eli se, joka puree, on allatiivissa.

Esimerkki (21) on peräisin Nielszen-Børskogin romaanista. Tässä esimerkissä on kaksi passivistuneutta *ttele*-verbiä, *otatella* ja *ammutella*. *Otatella* verbiä olen jo käsitellyt esimerkin (15) yhteydessä. Sen merkitys myös tässä lauseessa on ‘jäädä kiinni’. *Ammutella* on johdos kuratiivista *ammuttaa*. Intransitiivisella *ammutella* ‘joutua ammutuksi’ (vastaa ns. muutospassiivia, VISK § 1333) verbillä on ihmiseen viittaava subjektiargumentti, jonka semanttinen rooli on patientti. Tässäkin ihmistarkoitteinen agentti on allatiivissa.

Esimerkeissä (22) ja (23) verbijohdos on *löydytellä*. Se on verbityvinen johdos verbistä *löytyä*, tai mahdollisesti myös frekventatiivinen johdos verbistä *löydyttää*. Jälkimmäistä verbiä on käytetty vanhassa kirjasuomessa ja 1800-luvun suomessa (VKSSK, LSK s.v. löydyttää). *Löydyttää* on merkitykseltään refleksiivinen ‘löytää itsensä’, jonka subjektiargumentti on sekä agentti että patientti. Verbijohdoksen *löydytellä* subjektiargumentti on patientti, joten tämäkin *ttele*-johdos edustaa muuttumisjohdosta. Verbin merkitys on ‘tulla löydetyksi’. Agenttia ilmaiseva argumentti on allatiivissa molemmissa esimerkeissä. Esimerkkien subjektien tarkoitteet ovat erilaiset. Esimerkissä (22) tarkoite on ihminen, joka kokee epämieluisan tapahtuman eli kiinni jäämisen. Esimerkkissä (23) subjektin tarkoite on eloton esine, ja se poikkeaa muista esimerkeistä, koska sitä ei ole mahdollista tulkita subjektin kokemaksi ‘epäsuotuisaksi tapahtumaksi’.

Pohdin seuraavassa luvussa tarkemmin konstruktioita, jossa passiivistunut *ttele*-johdos esiintyy. Vertaan esimerkkejä adversatiivisesta passiivista esitettyihin esimerkkeihin

muissa kielissä ja pohdin kysymystä siitä, esiintyykö tällainen konstruktio myös kveenissä.

5.3. Kveenin *ttele*-johdoksien passivoituminen

5.3.1. *ttele*-johdoksen passiivistumisen omakieliset ja lainatut elementit

Passivoituneet *ttele*-johdokset ilmaisevat subjektin kannalta haitallista ja epätoivottua tapahtumaa. Esimerkeissä verbit ilmaisevat usein ‘jäädä kiinni jostakin, tulla otetuksi kiinni’ kuten *otatella*, *tartutella*, *sautatella*. Lindgren (1993: 187–188) esittelee lisää negatiivismerkityksisiä passivoituneita verbijohdoksia kveenissä, kuten *ajatella* ‘tulla yliajetuksi’, *imetellä* ‘joutua hyttsen imemäksi’ jne. Verbeihin liittyy elollinen subjektina oleva argumentti, joka on semanttiselta rooliltaan joko patientti tai kokija. Esimerkeissä voi esiintyä allatiivissa oleva agentti.

Nämä esimerkit vastaavat kontaktikielen pohjoissaamen mallin mukaista *hallat/haddat* konstruktioita, jossa verbin subjekti viittaa elolliseen olentoon ja jossa mahdollisesti esiintyvä agentti on illatiivissa. Pohjoissaamen konstruktiossa esiintyvä illatiivi agentin sijana (kuten esimerkissä (2) *Mun borahallen beatnagii* ‘Koira puri minua’ / kveeniksi ‘Purettelin koiralle’) voisi olla yksi syy siihen, että agentti kveenissäkin on suuntasijassa eli allatiivissa eikä adessiivissa, joka suomessa esimerkiksi teetoverbin yhteydessä esiintyy agenttiadverbiaalina viittaamassa elolliseen tekijään (VISK § 995). Suomen puolelta Kaaresuvannosta peräisin olevassa esimerkissä agentti tässä konstruktiossa onkin adessiivissa: *älä syötättele sääskillä* ‘älä anna sääskien syödä itseäsi’ (Lindgren 1993: 188).

Porsangin kveenimurteessa esiintyy toisaalta allatiivin ja adessiivin synkroniaa. Adessiivilla on usein suuntasijan merkitys: *Mie annan tyttärellä kirjan* (Beronka 1921: 45). Allatiivia käytetään toisaalta teetoverbin alempana tekijänä sekä Ruijassa että peräpohjalaisissa murteissa:

- (20) Tehetätkös sie Antile sen huonheen? Skal du la Anders bygge det huset? ‘Teetätkö talon Antilla?’ (Beronka 1921: 46, esimerkki Porsangista)
- (21) Mie teetin kraatarile vaatekerran. Jeg lot skrædderen forfærdige en drakt ‘Minä teetin kraatarilla vaatekerran’. (Beronka 1921: 46, esimerkki Vesisaaresta)
- (22) Vieras väki pui, tömiehilep [työmiehet puivat] puitatti (DMA, Kittilä)
- (23) Jaa se haetti pojale hohtimet [haetutti pojalla hohtimet, pani pojan hakemaan (eli etsimään) hohtimia]. (DMA, Kolari)

Beronka (1921: 45) selittää allatiivin käyttöä passiivikonstruktion agenttina paitsi sijasyntakronialla, myös sillä, että allatiivi esiintyy kuratiivisen verbin varsinaisena tekijänä. Ilmiö esiintyy sekä Porsangissa (esimerkki 20) että Vesisaaresta (esimerkki 21), vaikka jälkimmäisessä murteessa passiivisia *ttele*-johdoksia ei siis esiinny.

Sama ilmiö esiintyy peräpohjalaisissa murteissa (esimerkit 22 ja 23). Murteenkerääjä on molempiin esimerkkeihin lisännyt huomautuksen siitä, että allatiivissa oleva lauseenjäsen on nimenomaan teetoverbin tekijä. Allatiivin valintaan agentin sijaksi näyttää siis vaikuttavan paitsi pohjoissaamen malli, myös peräpohjalaisissa murteissa esiintyvä piirre. Kuten Booij (2005: 258) huomauttaa, kielenmuutokseen voi vaikuttaa yhtä aikaa sekä kielensisäinen että kielenulkoisen motivaatio.

Toinen omaehtoinen *ttele*-johdoksen passiivistumiseen vaikuttanut syy on se, että frekventatiivista johdinta käytetään myös refleksiivisessä merkityksessä. Hakulinen (1968: 199) toteaa, että Enontekiön murteen *koira puretteli* -tyyppisen passiivin synnyn voi selittää sillä, että *ele*-johdosta käytetään myös refleksiivisesti. Näin on myös kveenissä, kuten esimerkki (12) osoittaa, jossa *näytellä*-verbiä käytetään refleksiivisesti merkityksessä ‘näyttää itseään’. Kuten passiivisessa konstruktiossa, myös refleksiivisessä tapahtuu subjektiargumentin muutos: subjektiargumentti ja objektiargumentti yhdistyvät samaan argumenttiin. Diakronisesti passiivi on myös joskus voinut syntyä refleksiivistä (Kittilä & Zúñiga 2019).

5.3.2. Adversatiivinen passiivi kveenissä

Vaikka kveenin passiivistunut *ttele*-konstruktio rakentuu myös omakielisten ainesten varaan, saamen adversatiivinen passiivi on toiminut kveenin konstruktion mallina, kuten jo Beronka (1921: 47) ja Lindgren (1985) ovat huomauttaneet. Adversatiivista passiivia kveenissä käytetään vain joidenkin harvojen verbien yhteydessä (vrt. Lindgren 1985), mutta saamessa konstruktio näyttäisi olevan laajemmassa käytössä kveeniin verrattuna (vrt. Aho 2010). Saamen kieliopit esittelevätkin adversatiivisen passiivin, sen sijaan ilmiö kveenissä on ollut niin perifeerinen, että sitä ei ole otettu mukaan kveenin kielioppiin (Söderholm 2014). Tosin tämä kielioppi ei esittele johto-oppia, jonka yhteydessä ilmiö olisi luontevaa tuoda esiin. Vaikka passiivistunut *ttele*-johdos ei ole frekventti, esiintyy kveenissä runsaasti aktiivimuotoisia *ttele*-johdoksia. Niitä voidaan muodostaa helposti sekä kausatiiveista että kuratiiveista (vrt. Suihkonen 1994: 55–57), ja lisäksi kveenissä esiintyy myös sekä verbityyppisiä että nominityyppisiä esimerkkejä näistä johdoksista. Samoin saamessa on Ahon mukaan (2010: 47–48) runsaasti juuri *halla*-johtimisia verbejä muihin *alla*-verbeihin verrattuna.

Johdoksilla on monikielisten käyttäjiensä mentaalissa leksikossa yhteyksiä paitsi kveenin aktiivisesti käytettyihin *ttele*-johdoksiin, myös pohjoissaamen kielen *hallat/haddat*-verbeihin, joilta kveeni on lainannut näihin verbeihin liittyvän konstruktion. Saamen ja kveenin johdosten toisiinsa yhdistymisessä tärkein tekijä on johdinten äänteellinen samankaltaisuus (Tekijä & Tekijä 2018). Ne edustavatkin alunperin samoja johdinaineksia näissä kielissä (vrt. luku 3.1.2). Joskus myös lainasanat saamesta kveeniin, kuten *raimatella* ‘pelätä’ (esimerkki 9), mutta myös saamessa esiintyvät johdokset, jotka ovat lainoja suomesta (kuten *dearvvahallat* ‘tervehdellä, tervehtiä (toisiaan)’, *earuhallat/ērohallas* ‘erotella’ (Aho 2010: 56) lisäävät yhteyksiä näiden johdostyyppien välille saamessa ja kveenissä kaksikielisen puhujan mielessä. Nämä esimerkit ovat aktiivisesti käytettyjä *hallat*-verbejä. Esimerkkejä passiivistuneista johdoksista saamessa, jotka myös merkityksensä puolesta ovat lähellä kveenissä esiintyviä merkityksiä ovat *ájáhallat* ‘tulla ajetuksi pois, karkotetuksi’ tai *bor'rohallas* ‘joutua jnk syömäksi’, (Aho 2010: 48–49). Edellisen verbin merkitys on lähellä kveenissä esiintyvää passiivistunutta johdosta *ajatella* ‘tulla yliajetuksi’ (Lindgren 1993: 188), ja jälkimmäistä voi verrata kveenin passiivistuneeseen verbiin *puretella* ‘joutua purruksi’ (esimerkki 20).

Passiivistuneet johdokset on kveenin omakielisiä sanoja, kuten esimerkit ovat osoittaneet. Passiivisessa konstruktiossa nämä *ttele*-johdokset ovat menettäneet frekventatiivisille verbeille tyypillisen toistuvan tekemisen merkityksen. Niiden merkitystä ei voi enää koostaa osistaan, eli ne ovat idiomaattistuneet (vrt. luku 3.2.). Nämä passiivistuneet *ttele*-johdokset muodostavat oman alakategorian kveenin leksikossa (vrt. Booij 2010; 2018). Samalla johdos on myös kokenut argumenttirakenteen muutoksen siten, että transitiivinen verbi, josta se on johdettu, on muuttunut *ele*-johtimen lisäämisen jälkeen intransitiiviseksi.

Kun kveenin agentillista passivistunutta ilmausta (esimerkit 18–23) verrataan vastaavaan aktiiviseen lauseeseen, jolla olen kääntänyt kveenin lauseen suomeksi, tässä konstruktiossa voi havaita prototyypin passiivin piirteitä. Passiivistuneessa lauseessa aktiivisen lauseen objekti esiintyy passiivisen konstruktion kielipillisen subjektina, jonka semanttinen rooli on patientti. Aktiivilauseen subjekti puolestaan on passiivisen lauseen adverbiaali, jonka semanttinen rooli on agentti. Johtamaton verbi, joka esiintyy aktiivisessa lauseessa, on transitiivinen, eli verbin valenssi on yhtä pienempi passiivisessa ilmauksessa aktiiviseen verrattuna, mikä on myös tyypillinen piirre prototyypiselle passiiville. Konstruktio merkitään morfologisesti johtimella *ttele*, joka ei enää ilmaise frekventatiivisuutta, vaan passiivisuutta. (Vrt. Kittilä & Zúñiga 2019: 83.)

Luvussa 3.1.2. esittelin adversatiivisia passiiveja myös muissa kielissä. Kveenin konstruktio ei muistuta japanin adversatiivista rakennetta, koska siinä ei esiinny topiikkina olevaa argumenttia, joka puuttuu vastaavasta aktiivilauseesta. Sekä japanissa että thaissa adversatiivinen passiivi ja prototyypinen passiivi muodostetaan käyttämällä samaa joko vapaata tai sidonnaista morfeemia, mutta kveenissä adversatiivinen passiivi esiintyy muiden passiivisten rakenteiden ohessa. Vaikka thai poikkeaa typologisesti kveenistä, koska se on analyttinen kieli, jossa sanoja ei taivuteta, voi siinä esiintyvää adversatiivista passiivia paremmin kuin japanissa esiintyvää verrata kveenin adversatiiviseen passiiviin: aktiivilauseen ja passiivistuneen lauseen argumenttien lukumäärä pysyy samana, vaikka niiden semanttiset roolit muuttuvat. Kittilä & Zúñiga (2019: 100) luokittelevat thain adversatiivisen passiivin

passiivirakenteiden joukkoon, sen sijaan japanin adversatiiviseksi passiiviksi kutsuttu rakenne ei heidän mielestään kuulu passiivirakenteisiin.

Adversatiivisen, pohjoissaamen mallin mukaan syntyneen konstruktion lisäksi kveenissä esiintyy kuitenkin myös esimerkkejä passiivistuneesta *ttele*-johdoksesta, joita ei voi pitää adversatiivisena passiivina. Esimerkeissä (17) ja (23) subjektina esiintyy eloton referentti, jollainen ei voi olla adversatiivisen passiivin subjekti. Olen tulkinut esimerkin (17) automatiiviseksi. Esimerkki (23) näyttäisi olevan jonkinlainen adversatiivisen passiivin edelleenkehittymä, jota voisi verrata thain adversatiivisen passiivin kehittymiseen kohti neutraalia passivia (Prasithrathsint 2006: 118). Tällaisesta *ttele*-johdoksen passiivistumisesta on kuitenkin vain tämä yksi ainoa Beronkan esittämä esimerkki. Beronka (1921: 46) on kääntänyt esimerkin (19) myös saameksi, mutta käännös ei siis ainakaan nykysaamen kuvauksen kannalta ole mahdollinen lause saamessa.

6. Kielikontakti ja monikieliset kielenkäyttäjät

Kveenit erityisesti Porsangissa ja Raisissa, joista monet passiivistuneet *ttele*-johdokset on kerätty, ovat eläneet monikielisissä yhteisöissä, joissa kolmikielisyys on ollut tavallista. Monet kveenit ovat kuitenkin olleet luku- ja kirjoitustaitoisia vain enemmistökielessä norjassa (Lindgren 2009). Erityisesti saamea osaavat kveenit ovat voineet havainnoida monia yhtäläisyyksiä näissä kielissä, ja kielellisten innovaatioiden syntyminen siksi on ymmärrettävää. Kveenin *ttele*-johdoksella on äänteellisiä yhteyksiä pohjoissaamen *hallat*-johdokseen, mikä on varmasti vaikuttanut siihen, että nämä kaksi verbijohdosta ovat yhdistyneet kaksikielisen puhujan mielessä. Lainat saamesta kveeniin ja toisaalta lainat suomesta / kveenistä saameen (vrt. Aho 2010: 56–57) ovat myös todennäköisesti vaikuttaneet samaan suuntaan. Kveenin *ttele*-johdoksen passiivistumiseen ovat lisäksi vaikuttaneet myös edellä mainitut omakieliset syyt.

Innovaatiot, joita esiintyy aluksi vain yksittäisillä monikielisillä kielenkäyttäjillä, voivat vakiintua laajempaan käyttöön kieliyhteisössä. Se, missä määrin innovaatiot siirtyvät vakiintuneeseen kielenkäyttöön, johtuu kieliyhteisön normeista. Pienten, monikielisten

ja kirjakielistämättömien yhteisöjen kielelliset normit voivat lisäksi poiketa suurten kirjakielisten yhteisöjen normeista. (Hohenhaus 2005; Briton & Traugott 2005.)

Siitosen (1999) tutkimuksessa edistyneiden toisen kielen oppijoiden suomen *U*-verbien hallintaa tarkastellaan myös suhteessa siihen, miten kaksikieliset informantit osasivat *U*-verbejä. Suomenruotsalaiset kaksikieliset olivat äidinkielisten suomalaisten jälkeen *U*-verbejä parhaiten osannut ryhmä. Näiden kahden ryhmän välillä ei ollut tilastollista eroa (Siitonen 1999: 247). Myös kaksikieliset ulkomaalaiset osasivat *U*-verbejä paremmin kuin yksikieliset ulkomaalaistaustaiset opiskelijat, ja suomalais-ugrilaisen kielitaustan omaavat informantit osasivat niitä paremmin kuin germaanisia kieliä tai slaavilaisia kieliä puhuvat ulkomaalaiset (Siitonen mts. 246–250). Kaksikielisyys tai toisaalta sukulaiskielen osaaminen vaikutti toisin sanoen siihen, miten informantit pystyivät analysoimaan suomen *U*-verbejä.

Monikielisen kielet edustavat yhdessä yksilön kielikompetenssia, jossa eri kielet ovat vuorovaikutuksessa (Matras 2009: 4). Siitosen tutkimuksessa suomenruotsalaiset, jotka hallitsivat suomen *U*-verbejä usein paremmin kuin muut tutkimusryhmät, saivat kuitenkin joissakin tehtävissä suomalaisista ja jopa muista tutkimusryhmistä poikkeavia tuloksia. Tämän tuloksen Siitonen arvelee perustuvan siihen, että kyseessä on “sisäisesti strukturoitunut systeemi” (mts. 280). Tulkitsen tämän tarkoittavan sitä, että kahden eri kielen systeemeistä on tällöin muodostunut uusi, kielenkäyttäjän sisäistämä systeemi, joka poikkeaa yksikielisten sisäisestä kielisysteemistä. Kielenoppijat tuottivat myös johdoksia, jotka voisivat olla kielen mahdollisia sanoja, mutta joita ei esiinny suomessa (Siitonen 1999: 202–203). Toisen kielen oppijan tuottamat uudennokset eivät helposti siirry koko kieliyhteisön vakiintuneiksi ilmaisuiksi suurissa kieliyhteisöissä. Kuitenkin esimerkiksi etnolekit ovat seurausta tällaisesta kollektiivisesta toisen kielen oppimisesta, kuten Matras (2009: 76) huomauttaa.

Kveenin passiivistuneissa *ttele*-johdoksissa kveenin ja pohjoissaamen ainekset yhdistyvät uudeksi konstruktioksi. Vaikka ilmiö onkin marginaalinen, se on selvästi kuulunut vakiintuneeseen kielenkäyttöön Porsangin ja Raisin monikielisisissä puheyhteisöissä. Beronkan mukaan ilmiö on esiintynyt kveenissä yli sata vuotta sitten

viimeistään 1900-luvun alussa, ja se esiintyy edelleen kveenikirjailija Alf Nilsen-Børsskogin tuotannossa 2000-luvulla. (vrt. luku 4). Se, että konstruktion käyttö kveenissä kuitenkin näyttää jääneen vähäiseksi liittyy myös kaksikielisen kveenin ja saamen puhujien harvenemiseen, mikä puolestaan johtuu Norjan aikaisemmin harjoittamasta vähemmistökielipolitiikasta, jonka päämääränä oli norjalaistaa vähemmistökieliä puhuva väestö (Eriksen & Niemi 1981).

7. Loppusanat

Beronkan mukaan (1921: 46) passiivistunut konstruktio Porsangissa oli vielä suhteellisen uusi ilmiö 1920-luvulla. Se on ollut käytössä Porsangissa ja Raisissa, joissa kveenien kontaktit saameen ovat olleet vahvat. Se kuvastaa osaltaan kveenien monikielisiä kielikontakteja, joiden seurauksena eri kielet yhdistyvät uusiksi innovatiivisiksi ilmauksiksi.

Kielikontaktien vaikutus kielen kehitykseen vaihtelee kieliyhteisöstä toiseen. Eroon vaikuttaa esimerkiksi kieliyhteisön koko ja kirjakielen olemassaolo. Toisen kielen oppijan uudennokset eivät pääse tavallisesti vakiintuneen kielenkäytön osaksi. Pienissä monikielisissä kieliyhteisöissä, jotka eivät ole kirjakielistyneet, innovaatiot voivat kenties helpommin kehittyä vakiintuneiksi ilmauksiksi.

Vaikka adversatiivinen passiivi kveenissä näyttäisi olevan perifeerinen kielen ilmiö, on se kuitenkin lingvistisesti mielenkiintoinen kielikontakti-ilmiö. Lisää tietoa ilmiöstä voisi saada tutkimalla sekä laajempaa kveeninkielistä aineistoa että peräpohjalaisia murteita saamen ja suomen kielen kontaktialueelta. Myös adversatiivisen passiivin synnyn syiden selittäminen saamessa olisi mielenkiintoinen lisätutkimuksen aihe, joka edellyttäisi eri saamelaiskielten keskinäistä vertailua.

Kirjallisuus

- Aho, P. 2010. *Pohjoissaamen verbijohtimista: -alla-frekventatiivien tarkastelua*. Pro gradu-tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Beronka, J. 1921. *Syntaktiske Iagttagelser fra de finske Dialekter i Vadsø og Porsanger*. Kristiania: Jacob Dybwad.
- Booij, G. 2005. *The Grammar of Words. An Introduction to Linguistic Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Booij, G. 2010. *Construction Morphology*. Oxford: Oxford University Press.
- Booij, G. 2013. Morphology in Construction Grammar. Teoksessa T. Hoffmann & G. Trousdale (toim.) *The Oxford Handbook of Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press, 256–274.
- Booij, G. 2018. The Construction of Words: Introduction and Overview. Teoksessa G. Booij (toim.) *The Construction of Words: Advances in Construction Morphology*, 3–16. Oxford: Oxford University Press.
- Briton, L.J & Traugott, E.C. 2005. *Lexicalization and Language Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DMA = *Digitaalinen muoto-opin arkisto*. Kielipankki – the Language Bank of Finland at <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016032102>
- Eriksen, K. E. & Niemi, E. 1981. *Den finske fare. Sikkerhetsproblemer og minoritetsspolitikk i nord 1860–1940*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Farlund, J.T. & Lie, S. & Vannebo, K.I. 1997. *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hakulinen, L. 1968. *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. 3. Korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- Hohenhaus, P. 2005. Lexicalization and Institutionalization. Teoksessa P. Štekauer & R.Lieber (toim.) *Handbook of Word-Formation*. Dordrecht: Springer-Verlag, 353–373.
- Itkonen, T. 1969. *Muoto-opin keruuopas*. Tietolipas 59. Helsinki: SKS.
- Julien, M. 1996. *Syntactic word formation in Northern Sámi*. Oslo: Novus Press.
- Karlsson, F. 1982. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Juva: Werner Söderström.
- Juusela, K. 1987. Muoto-opin arkisto kaksikymmenvuotias. *Virittäjä*, 289–313.
- Karlsson, F. 1983. *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. Porvoo: Söderström.

KD = *Kvensk-norsk ordbok*. Giellatekno. <https://sanat.oahpa.no/fkv/nob/>

Kittilä, S. 2000. Passiivin prototyypistä. Teoksessa A. Pajunen (toim.) *Näkökulmia kielitypologiaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 286–312.

Kittilä, S. & Zúñiga, F 2019. *Grammatical voice*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kelomäki, T. 2019. Suomen passiivin ja impersonaalien määritelmistä ja keskinäisistä suhteista. *Virittäjä* 1/2019, 110–134.

KT= Nilsen-Børsskog, Alf. 2004. *Kuosuvaaran takana. Elämän jatko 1*. Indre Billedfjord: Idut.

Kytömäki, L.1991. Mikä on johdosten paikka? *SYKLI* 58 (eripainos Sananjalka 33:sta). TYSJYKL, Turku.

Lehtinen, Tapani 1984: *Itämenrensuomen passiivin alkuperästä*. Suomi 129. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lindgren, A-R. 1985.Noen iakttalelser angående passiv i kvendialekter. Teoksessa T. Bull ja A. Fjeldstad (toim.) *Heiderskrift til Kåre Elstad*. Tromssa: Tromssan yliopisto, 282–294.

Lindgren, A-R. 1993. *Miten muodot muuttuvat. Ruijan murteiden verbitaivutus Raisin, Pyssyjoen ja Annijoen kveeniyhteisöissä*. Julkaisematon väitöskirja, Tromssan yliopisto / Universitetet i Tromsø.

Lindgren, A.-R. 2009. Kvensk i Norge. Teoksessa T. Bull & A.-R. Lindgren (toim.) *De mange språk i Norge. Flerspråklighet på norsk*. Oslo: Novus forlag, 107–124.

Lindgren, A.-R. 2014. Litt før den etniske renessansen - feltarbeid blant kvener på slutten av 1960-tallet. *Ottar*, 34–40.

LSK = Lönnrot, E. 1866–1880: *Suomalais-Ruotsalainen sanakirja I–II*. Kolmas, manual-menetelmällä jäljennetty painos. Helsinki: WSOY 1958.

Magga, O.H & Magga, L.M. 2012. *Sørsamisk grammatikk*. Kárásjohkka: Davvi Girji.

Matras, Y. 2009. *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.

MS= *Meänkielen sanakirja*. <https://meankielensanakirja.com/fi/sana/id/51148>

Nielsen, K. 1979. *Lærebok i lappisk (samisk)*. Utarbeidet på grunnlag av dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino. *Bind 1, grammatikk*. Oslo: Instituttet for sammenlignende kulturforskning. 2. opplag.

Niemi, E. 2009. *Johan Beronka i Norsk biografisk leksikon* på snl.no. https://nbl.snl.no/Johan_Beronka

- Nickel, K.P. 1994. *Samisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji AS.
- Nickel, K. P. & Sammallahti, P. 2011. *Nordsamisk grammatikk*. Karasjok: Davvi Girji AS.
- Prasithrathsint, A. 2006. Development of the thùuk passive marker in Thai. Teoksessa W. Abraham & L. Leisiö (toim.) *Passivization and Typology: From and Function*. Amsterdam: John Benjamins, 115–131.
- Räisänen, A. 1978: Kantasanan ja johdoksen suhteesta. *Virittäjä* 82, 321–344.
- Räisänen, A. 1988. *Suomen kielen u-johtimiset verbit*. Suomi 141. Helsinki: SKS.
- SA= Pyykkö, V. 2008. *Sana-aitta*. <http://www.kvenskinstitut.no/sprak/sana-aitta-ordliste-til-borsskogs-romaner>.
- Sammallahti, P. 1994. *Sámisuomasámi sátnegirji. Saamelais-suomalaisaamelainen sanakirja*. Vaasa: Girjegiisá.
- Siironen, M. 2001. *Kuka pelkää, ketä pelottaa. Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siitonen, K. 1999. *Agenttia etsimässä. U-verbijohdokset edistyneen suomenoppijan ongelmana*. Turku: Turun yliopiston ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.
- Suihkonen, P. 1994. *Frekventatiividerivaatio suomen murteissa. Morfologis-fonologista tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Söderholm, E. 2014. *Kainun kielen grammatikki*. Helsinki: SKS.
- VKSSK= *Vanhan kirjasuomen sanakirja*. Kotus.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk> URN: ISBN:978-952-5446-35-7.